

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Kandidatexamensarbete, 15 hp

BLANDSTADEN OCH GATANS BETYDELSE FÖR DET SOCIALA LIVET

EXEMPLET HYLLIEVÅNG

Fredrik Magnusson

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) Alnarp
Landskapsarkitektprogrammet
2012-08-20

SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur

Författare: Fredrik Magnusson

Titel (sve): Blandstaden och gatans betydelse för det sociala livet - exemplet Hyllievång

Titel (eng): The mixed-use city and the street's impact on social life

Nyckelord: blandstad, funktionsblandning, Jane Jacobs, Jan Gehl, Hyllievång, Malmö

Key words: mixed-used cities, functional mix, Jane Jacobs, Jan Gehl, Hyllievång, Malmö

Handledare: Ragnhild Claesson, Område Landskapsarkitektur, SLU Alnarp.

Examinator: Märith Jansson, Område Landskapsutveckling, SLU Alnarp.

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsplanering

Kurskod: EX0650

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2012

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Framsidas bild:

Vy över området för utvecklingen av Hyllievångs centrumområde och området för PP 6022. I bakgrunden syns den angränsande stadsdelen Lindeborg.

(Foto: Fredrik Magnusson, 2012-04-17)

SAMMANDRAG

Idén om blandstaden är återkommande i dagens stadsbyggnadsdiskussion och används i diskussionen både som en vision och ett medel. I konstruktionen av blandstadsbegreppet har Jane Jacobs varit viktig och i utvecklingen av exemplet Hyllievång i Malmö har Jan Gehls idéer varit centrala.

Centrumområdet i Hyllievång har en uttalad målsättning om att bli en blandad stad. Uppsatsen syftar till att undersöka hur väl utformningen av Hyllievång förhåller sig Jane Jacobs och Jan Gehls idéer om den blandade staden, vilka sociala aspekter det finns av den blandade staden enligt Gehl och Jacobs och vilka exempel på fysiska miljöer som kan förknippas med idén om blandstaden som avses skapas i exemplet Hyllievång.

Studien genomfördes genom en dokumentstudie och visar på att det finns en viss diskrepans mellan Jacobs idéer och det som planeras i Hyllievång. Studien visar även att det finns en oklarhet blandstadsbegreppets innebörd vilket försvårar planeringen av blandstadsmiljöer.

Nyckelord: blandstad, funktionsblandning, Jane Jacobs, Jan Gehl, Hyllievång, Malmö

ABSTRACT

The idea of the mixed-use city is recurrent in contemporary urban discussion and used in the discussion as both a vision and a means. In the construction of the mixed-use city concept, Jane Jacobs was important and in the development of the example Hyllievång in Malmö, Jan Gehl's ideas were central.

The downtown area in Hyllievång has a stated objective of becoming a mixed-use city. This paper aims to examine how well the design of Hyllievång relate to Jane Jacobs' and Jan Gehl's ideas about the mixed-use city, examine the social aspects of the mixed-use city according to Gehl and Jacobs and give examples of environments which the city of Malmö intend to create in the Hyllievång example that can be associated with the idea of the mixed-use city.

The study was conducted through a document study and shows that there is a certain discrepancy between Jacobs' ideas and what is planned in Hyllievång. The study also shows that there is a ambiguity in the mixed-use city concept which complicates the planning for mixed-use cities.

Keywords: mixed-use city, functional mix, Jane Jacobs, Jan Gehl, Hyllievång, Malmö

INNEHÅLLS- FÖRTECKNING

INLEDNING	sid. 5
Bakgrund	5
Mål och syfte	5
Frågeställningar	5
Material och metod	6
Avgränsningar	6
IDÉN OM BLANDSTADEN	7
Gehl och Jacobs kritik mot den funktionsseparerande stadsplaneringen	7
Jacobs fyra grundförutsättningar för alstrande av mångfald	8
Gehls stadsbyggnadsprinciper	10
Gatans betydelse för det sociala livet enligt Gehl och Jacobs	12
DISKUSSION KRING BLANDSTADS- IDEALET I SAMTIDA PLANERING	14
DEN BLANDADE STADEN - EXEMPLET HYLLIEVÅNG	16
Utbyggnadsområdet Hyllievång	16
- Fokus på gatan i Hyllievång	18
Förutsättningarna för en blandad stad i Hyllievång	19
- 1. Blandade primära funktioner	19
- 2. Små kvarter	21
- 3. Äldre byggnader	21
- 4. Koncentration	22
- Sammanfattande kommentar	22
DISKUSSION	24
REFERENSER	26

INLEDNING

BAKGRUND

Idén om blandstaden är återkommande i dagens stadsbyggnadsdiskussion och används i diskussionen både som en vision och ett medel. Boverket nämner i åtskilliga dokument den blandade staden som ett medel för en hållbar stadsutveckling. I rapporten *Hållbara städer och tätorter i Sverige - förslag till strategi* skriver Boverket om en stadsbyggnadsdebatt som pekar på en bred önskan om den sammanhållna staden med en mångfald av verksamheter, boende och människor (Boverket 2004, s.78). I studien *Blandstaden - ett planeringskoncept för en hållbar bebyggelseutveckling?*, som är gjord på uppdrag av Boverket och Formas, understryks att i många av de studerade mål- och strategidokumenterna lyfts den blandade staden fram som en modell för hållbart stadsbyggande (Bellander 2005, s.4). Detta gäller särskilt dokument på en nationell nivå.

Argumentationen för blandstaden finns även på regional och lokal nivå. Länsstyrelsen i Skåne inleder *I blandstaden*, en del av projektet *En god bebyggd miljö - den blandade staden*, med ett manifest för blandstaden och låter sedan olika röster argumentera för den blandade staden (Länsstyrelsen i Skåne 2009, s.3). Malmö stadsbyggnadskontor skriver i planprogrammet för utbyggnadsområdet öster om Hyllie stationstorg att man har som mål att skapa förutsättningar för en tät blandad stad (Malmö stadsbyggnadskontor 2008, s.2). Hyllievång ska bli en stadsdel att "bo och trivas" i med handel, evenemang, bostäder, förskolor, parker, gator och torg.

Landskapsarkitektens arbete, oavsett om det är i planerings- eller gestaltungsstadiet, sker alltid i en mer eller mindre social kontext. Således blir sociala frågor viktiga även för landskapsarkitekten. Därför har jag valt att undersöka sociala aspekter av blandstaden och hur fysiska miljöer som ligger inom landskapsarkitektens arbetsområde kan förhålla sig till begreppet.

MÅL OCH SYFTE

Målet med uppsatsen är att studera hur visionen om blandstaden kan användas samt se på vilket sätt detta överensstämmer med planerna för Hyllievång.

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur väl planerna för Hyllievång överensstämmer med idéerna om blandstaden, ge exempel på sociala aspekter som kan förknippas med idén om den blandade staden samt ge exempel på fysiska miljöer förknippade med idén om den blandades staden.

FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vilka exempel på sociala aspekter av den blandade staden finns enligt Jane Jacobs och Jan Gehl?
- Vilka exempel på miljöer som kan förknippas med idén om blandstaden avser man skapa i Hyllievång?
- Hur väl förhåller sig utformningen av miljöerna i Hyllievång till Jane Jacobs och Jan Gehls idéer om den blandade staden?

MATERIAL OCH METOD

Arbetet kommer presenteras i uppsatsform och genomförs genom en dokumentstudie av vetenskaplig litteratur och annan relevant litteratur, samt dokumentstudie av strategidokument, planprogram och andra relevanta handlingar för utvecklingen i exemplet Hyllievång i Malmö.

Arbetet har ett hermeneutiskt förhållningssätt. Olsson och Sörensen menar att det hermeneutiska förhållningssättet präglas av inlevelse och engagemang där forskarens förkunskaper och subjektivitet betonas (Olsson och Sörensen 2001, s.100-101). Avsikten är att försöka tolka och förstå sammanhang och att hela tiden växla mellan del och helhet.

Metoden handlar om delarnas och helhetens förhållande till varandra och sedan till en rimlig tolkning. För att förstå en del, måste man ha tillgång till helheten. Delens betydelse blir beroende av helhetens.

(Olsson och Sörensen 2001, s.102)

Under arbetets gång har litteratur av mer generell karaktär kring idéerna bakom den blandade staden varvats med studier av planeringsdokument för exemplet Hyllievång. Arbetsmetoden har gjort att frågeställningarna för uppsatsen har snävats in efterhand.

Uppsatsen tar ansats i Jane Jacobs och Jan Gehls respektive böcker. Dessa har varit viktiga verk i kritiken av det modernistiska stadsbyggandet och är ständigt återkommande referenser i litteratur kring blandstaden. Tunström framhåller Jacobs som särskilt viktig i konstruktionen av blandstadsbegreppet (Tunström 2009, s.115) och boken *The Life and Death of Great American Cities* har blivit en "urban klassiker" (Franzén 2004 i Tunström 2009, s.116). Gehls teorier om stadens miljöer har varit viktiga utgångspunkter för Malmö Stads arbete med stadsmiljön i Hyllievång, vilket studeras närmre i kapitlet "Den blandade staden - exemplet Hyllievång".

De dokument som använts för fallstudien och som berör utvecklingen i Hyllievång har samlats in via Malmö Stads hemsida. Här har skett ett urval utifrån relevansen för frågeställningen. Dokument från Länsstyrelsen i Skåne och Boverket har valts för att komplettera Malmö stads syn på blandstaden med synen inom regional och nationell nivå och har samlats in via respektive myndighets hemsida. Nyckelord i mina sökningar har bland annat varit "blandstad", "blandad stad", "mångfald", "funktionsblandning", "social hållbarhet" och "integration" och kombinationer av dessa. Tunström (2009) och Marcus (2012a och 2012b) har valts för att komplettera nämnda myndigheters syn på den samtida blandstads- och stadsbyggnadsdiskussionen.

AVGRÄNSNINGAR

I fallstudien studeras utvecklingen av Hyllievång i Malmö. Området ligger i södra Malmö och är ett av Malmö stads största utbyggnadsområden. Fallstudien är begränsad till det 15 hektar stora området som berörs i planprogram 6022: Öster om stationstorget i Hyllie (se s.18), vilket är den första större utbyggnaden centrumområdet i Hyllievång.

Det finns mycket skrivet kring blandstaden men stort fokus läggs i uppsatsen på Gehls och Jacobs idéer. Gehls idéer har varit särskilt viktiga för utvecklingen av Hyllievång (se s. 16) och Jacobs idéer har varit grundläggande för konstruktionen av blandstadsbegreppet (Tunström 2009, s.115).

IDÉN OM BLANDSTADEN

I följande kapitel kommer Jane Jacobs och Jan Gehls syn på staden att studeras. Jacobs utkom 1961 med *Life and Death of Great American Cities* och 2004 kom den svenska översättningen *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Jan Gehls *Livet mellem husene* gavs för första gången ut 1971 och 2007 kom den sjätte utgåvan. Både Jacobs och Gehl är återkommande källor i diskussionen kring blandstaden (Tunström 2009, s.115, Boverket 2004, Länsstyrelsen i Skåne 2009, Malmö stadsbyggnadskontor 2008).

GEHL OCH JACOBS KRITIK MOT DEN FUNKTIONSSEPARERANDE STADSPLANERINGEN

Jacobs inleder *Den amerikanska storstadens liv och förfall* med en frän kritik mot och det som hon menar var en åderlåtning av staden. De starkaste strömningarna inom stadsplaneringen menar hon hade sitt ursprung i Ebenezer Howards idé om *trädgårdsstaden*. Jacobs menar att Howard inte bara avskydde problemen och bristerna i staden utan att han avskydde staden som fenomen. Målet var att skapa småstäder som var självförsörjande och där stadens fattiga arbetarbefolkning åter kunde komma i kontakt med den friska naturen. Småstaden skulle vara zonindeldad med bostäder och industri för sig och utrymmen för handel och kultur i mitten. Jacobs menar att Howards visioner var förödande för staden. Grunden till det menar Jacobs var Howards ointresse för hur staden i grunden fungerar, hur staden kan upprätthålla det invecklade sociala livet, ordningen och känslan av trygghet, hur politiken fungerar i staden och hur städernas ekonomi fungerar. Det som Howard satte främst var behovet av hälsosamma bostäder och boendemiljöer. Jacobs pekar på att det leder till en förenkling av städernas natur och hur de fungerar när några av stadens alla funktioner plockas ut och sedan placeras för sig själv. I USA fick idéerna om trädgårdsstaden starkt fäste och utvecklades vidare. Jacobs lyfter fram Clarence Stein och Henri Wrights ritningar över bostäder i förortsområden med hus som vände sig bort från gatan. Gatan var ingen god plats för människan att vistas på. Så få gator som möjligt eftersträvades och istället för gatan så var kvarteret grunden i planerna. Jacobs fortsätter peka på odlandet av en stadsfientlighet och nämner Lewis Mumfords bok *Stadskultur* som en till stora delar ”morbid och fördomsfull katalog över sjukdomar” (Jacobs 2004, s.35-39, 43).

Jan Gehl menar i *Livet mellem husene* att stadsutvecklingen har stått inför två radikala förändringar sedan medeltiden. Under medeltiden växte städerna fram där det fanns behov för dem och utbyggnaden skedde i diskussion och samarbete mellan städernas borgare. De växte inte fram genom planläggning utan genom en hela tiden pågående process, där staden kontinuerligt justerades utifrån de behov som fanns. På så vis var den medeltida staden mer ett redskap för människorna och betydligt mer rumsorienterat än de senare stadsplaneringsidealen som blev mer byggnads- och tingsorienterade. *Renässansen* var den första radikala förändringen och innebar en övergång från medeltidens organiskt framväxta städer till planlagda sådana. Professionella planerare tog över ansvaret för städernas utbyggnad och dessa utvecklade även teorier om hur städernas utveckling borde

se ut. Gehl menar vidare att paradigmskiftet innebar att städerna inte längre var ett redskap, som utgick från människors behov, utan i större grad blev ett konstverk (Gehl 2007, s.35-39).

Både Gehl och Jacobs lägger stort fokus på den funktionalistiska och funktionsseparerande stadsplaneringen som växte fram runt 1920- och 1930-talet. Gehl menar att *funktionalismen* är den andra drastiska förändringen av stadsplaneringen sedan medeltidens dagar. Han pekar på funktionalismens separering av fysisk-funktionella aspekter och estetiken i stadsplaneringen. Stort fokus lades på medicinska värden, vilket var ett arv från trädgårdsstadsrörelsen och som Jacobs redan redogjort för. Alla skulle ha tillgång till det gröna och bostäderna skulle alla ha ljus, luft, sol och ventiler. För att uppnå detta skulle husen vara friliggande med stort avstånd sinsemellan och vändas mot solen istället för mot gatan och stadens funktioner skulle separeras från varandra. Bostäder för sig, arbetsplatser för sig. Målet med detta, menar Gehl, var att skapa goda fysiska och rättvist fördelade boendemiljöer. Men utglesningen och funktionssepareringen har enligt Gehl också reducerat det han kallar *livet mellan husen* (Gehl 2007, s.39-41).

Spredning og udtynding af boligerna har sikret lys og luft, men også betydet en kraftig udtynding af mennesker og begivenheder. Funktionsdifferentieringen mellem boliger, erhverv og institutioner osv. har måske reduceret fysiologiske ulemper, men under alle omstændigheder også mulige fordele ved en nærmere kontakt. Der er blevet langt mellem mennesker, begivenheder og funktioner i de nye bebyggelser, og transportsystemet, baseret på bilen, har yderligere medvirket til at reducere udeaktiviteterne.

(Gehl 2007, s.42)

Genom sin uppbyggnad samlade den medeltida staden människor och aktiviteter på stadens gator och torg medan den funktionalistiska staden gör precis tvärtom (Gehl 2007, s.43-44). Enligt Gehl skulle en stadsplanerare som fick till uppgift att reducera livet mellan husen inte kunna lyckas bättre än vad man gjort i många funktionalistiska bostadsområden. Funktionalisterna avfärdade gatans sociala värden och såg den inte som en plats att vistas på (Jacobs 2004, s.45). Le Corbusier uttryckte det "korsningar är trafikens fiender" (Le Corbusier i Jacobs 2004, s.45) och eftersträvade så få gator som möjligt. Jacobs (2004, s.45) är lika hård som Gehl i sin kritik mot funktionalismen och menar att funktionalisterna förhöll sig lika lite till hur staden egentligen fungerar som trädgårdsstadsrörelsen hade gjort.

JACOBS FYRA GRUNDFÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ALSTRANDE AV MÅNGFALD

Grundläggande i Jane Jacobs kritik mot dåtidens ortodoxa och funktionsuppdelande stadsplanering är att om man vill förstå staden så kan den aldrig ses ur bara ett perspektiv och en funktion i taget. Jacobs pekar istället på vikten av att se hur funktioner och användningsområden kan kombineras och blandas. Jacobs menar att blandningen i sig är en förutsättning för stadens funktioner och att blandningen av funktioner är det som alstrar mångfald i staden. Mångfalden är grundläggande för en vital stad och staden är källan till mångfald (Jacobs 2004, s.169-170).

Den första frågan - och enligt min mening den överlägset viktigaste frågan - om stadsplanering blir därför denna: Hur ska städerna kunna alstra en blandning av tillräckligt många användningsområden - en tillräckligt stor mångfald - på en tillräckligt stor del av sin yta för att kunna vidmakthålla sin egen civilisation?
(Jacobs 2004, s.170)

För det lyfter Jacobs fram fyra förutsättningar som hon menar krävs för alstrandet av mångfald:

1. *Stadsdelen, och så många som möjligt av dess beståndsdelar, måste fylla mer än en primär funktion; helst mer än två. Dessa funktioner måste medföra närvaron av människor som rör sig utomhus på olika tider och av olika skäl, men som kan använda många faciliteter gemensamt.*
2. *De flesta kvarteren måste vara korta, vilket innebär att tvärgatorna och gathörnen måste komma tätt.*
3. *Stadsdelen måste bestå av en blandning av hus som varierar i ålder och skick; en försvarlig del av dem ska vara gamla, så att den nödvändiga avkastningen också varierar. Denna blandning måste vara finkornig.*
4. *En tillräckligt hög koncentration av människor måste finnas i området, oavsett varför de befinner sig där. Detta gäller även de som vistas där därför att de bor där.*

(Jacobs, s.176)

Jacobs menar att det är kombinationen av de fyra punkterna som krävs för att en blandning och därmed en mångfald ska kunna alstras. De kan inte stå för sig själv. Hur mångfalden kommer se ut styrs av en mängd olika saker och olika stadsdelar har olika potential, men om de fyra förutsättningarna uppfylls skapas också förutsättningar för stadsdelen att nå sin fulla potential (Jacobs 2004, s.176-177).

När Jacobs pratar om funktioner väljer hon att kategorisera det som primära och sekundära funktioner. Primära funktioner, såsom bostäder, kontor, fabriker och vissa platser för rekreation, är funktioner som av sig själva drar folk. Två primära funktioner som lockar folk vid samma tider på dygnet blir i praktiken bara en. Primära funktioner bör därför enligt Jacobs kombineras på ett sådant sätt att de sätter människor i rörelse på olika tider av dygnet. En sådan kombination skapar goda förutsättningar för det som Jacobs kallar sekundära funktioner. Sekundära funktioner definierar Jacobs som de funktioner som uppstått för att tillgodose de behov som de människor har, vilka har dragits till området av de primära funktionerna. De sekundära funktionerna är i sin tur förutsättningar för varandra och skapar en process som genererar nya sekundära funktioner. I vissa fall kan mångfalden de genererar och de sekundära funktionerna sammanslaget ses som en primär funktion i sig själv. Jacobs betonar vikten av en effektiv blandning av funktioner som genererar en jämn ström av människor över dygnets alla timmar och som dessutom använder samma gator på väg mellan funktionerna (Jacobs 2004, s.187-191).

De korta kvarterens betydelse motiverar Jacobs med det flöde gatorna dem emellan kan skapa. Motsatsen, med stora eller långa kvarter, stoppar upp flödet, hindrar rörelsefriheten och isolerar gator och stadsdelar från varandra. De korta kvarteren är inget självändamål utan ett fysiskt medel för att gynna en mångfald. Jacobs betonar att det måste röra sig om riktiga stadsgator, med funktioner och hus utmed gatan, och inte förortslänkande och händelselösa promenadvägar mellan husen. Jacobs menar att gatan är ett av de centrala elementen i staden och förkastar funktionalisternas och

trädgårdsstadsrörelsens påståenden om att många gator vore slöseri (Jacobs 2004, s. 207-212).

Städer har enligt Jacobs (2004) ett stort behov av gamla hus och hus i olika skick. Detta för att garantera en blandning av dyra och billiga lokaler. Jacobs menar att gamla, billiga lokaler är nödvändiga för att nya idéer ska kunna realiseras. Företag med låg eller ingen vinst är viktiga för stadens mångfald och de berikar stadsmiljön även för företag som har en högre vinst. Jacobs påstår att en väl fungerande stadsdel bör byggas på efterhand, som en dynamisk process. Nya hus ersätter gamla hus när det behövs vilket gör att det hela tiden finns en blandning av gammalt och nytt (Jacobs 2004, s.215-217).

När Jacobs diskuterar koncentration av människor och behovet av det för mångfalden, så gör hon en viktig distinktion mellan *trångboddhet* och *bostadstäthet*. Jacobs menar att det finns en begreppsförvirring kring begreppen och att det ena inte innebär det andra. Bostadstätheten är en av förutsättningarna för att ett rikt stadsliv ska kunna uppstå. Jacobs framhåller vikten av en hög koncentration av människor även utanför stadskärnorna. Bostäderna är en viktig primärfunktion för dessa och Jacobs pekar på korrelationen mellan en hög koncentration av människor och serviceutbudet och mångfalden. Det finns enligt Jacobs inga mallar för hur hög koncentrationen bör vara för att skapa gynnsamma förutsättningar för mångfald. Hur stort behovet av koncentration är beror på platsens övriga förutsättningar, men menar att en bostadstäthet på 250 bostäder per hektar bostadsmark är den nedre gränsen om förutsättningarna i övrigt är optimala (Jacobs 2004, s.230-237).

GEHLS STADSBYGGNADSPRINCIPER

Som för Jacobs (2004) är gatan, torget och parken centrala när Jan Gehl diskuterar staden och det sociala livet i den. Det är på gatan som "livet mellan husen" (Gehl 2007, s. 13) sker och det är när det finns goda fysiska förutsättningar i gaturummet som valfria och sociala aktiviteter uppstår. Även om Gehl inte menar att den fysiska miljön i sig själv kan vara drivande i det sociala samspelet mellan människor så menar han att den i högsta grad kan påverka. För att en djupare kontakt mellan människor ska uppstå krävs gemensamma intressen och problem. Med de fysiska ramarna kan man enligt Gehl påverka att och på vilket vis dessa uppstår (Gehl 2007, s.7-13, 49).

De fysiske rammer kan udformes, så ønskede kontaktformer besværliggøres eller måske umuliggøres. Så arkitekturen i bogstaveligste forstand >>står i vejen<< for ønskede aktivitetsmønstre. Omvendt kan de fysiske rammer også udformes, så de giver et stort spillerum af muligheder, som kan benyttes, så processer og projekter får mulighed for at støtte hinanden. Det er i denne sammenhæng, at arbejdet med fællesrummene og livet mellem husene skal ses.

(Gehl 2007, s.51)

Gehl har formulerat fyra punkter och ställningstaganden som bör göras vid stadsutveckling. *Att samla eller sprida, att integrera eller segregera, att invitera eller avvisa och att öppna upp eller stänga inne.* Frågeställningarna ska inte tolkas som att det ena alternativet är mer rätt än det andra och att det ena alltid ska eftersträvas. Att samla eller sprida kan båda vara rätt svar beroende på vad man vill uppnå med en plats (Gehl 2007, s.76-77).

Samtidigt påpekar Gehl att just frågan om att samla eller sprida enklast och oftast besvaras med att sprida. Det är den enkla lösningen och sker nästan per automatik i dagens stadsplanering. Därför behövs ett större fokus på hur man kan samla. Grundläggande i diskussionen kring att samla är, enligt Gehl, att det är människor och aktiviteter snarare än byggnader som har ett behov av att samlas. När aktiviteter och människor samlas uppstår en självförstärkande process där personer som deltar i en aktivitet får möjlighet att delta i andra. Exploateringstal och bebyggelsetäthet säger i sig självt inget om hur människor och aktiviteter är samlade. Det relevanta är byggnadernas utformning i förhållande till den mänskliga skalan - d.v.s. hur mycket som är rimligt att nå till fots och hur mycket som är möjligt att se och uppleva (Gehl 2007, s.77-79).

I det Gehl kallar den stora och översiktliga skalan når spridning sitt klimax i den funktionsseparerande stadsplaneringen, där varje funktion placeras var för sig på väl tilltagna ytor. Motsatsen kan vara en samlande stadsstruktur där gångtrafiken och gaturummet är stadens viktigaste element och där stadens övriga funktioner kopplas på gatorna. I den mellersta skalan innebär en samlande planering att gaturummet och avståndet mellan människor och funktioner görs så litet som möjligt. Samling innebär att olika människor och funktioner förs närmre varandra och Gehl menar att det i samlandet dessutom finns ett behov för en blandning för att aktivera det offentliga gaturummet. Koncentrationen i sig ger förutsättningar för att uppnå just den blandningen (Gehl 2007, s. 81-91).

Det leder in på den andra frågan, huruvida man ska integrera eller segregera och med det menar Gehl hur olika funktioner och människogrupper förhåller sig till varandra. Integration innebär att olika typer av människor och funktioner existerar sida vid sida, medan segregation syftar på en åtskillnad mellan desamma. Gehl anser att det finns två stadstypologiska ytterligheter avseende integration kontra segregation - den integrerade medeltidsstaden med täta, sammanvävda funktionsmönster och funktionalismens segregerade och funktionsuppdelade städer. I det som Gehl kallar funktionalismens "pseudostäder" hittar man stora sammanhängande områden uppbyggt kring likartade funktioner och bebodda av likartade människor. Detta innebär en isolering av såväl människor som funktioner och den självförstärkande processen som närhet och blandning kan ge går förlorad. Istället framhäver Gehl behovet av en mer integrationsorienterad planering i alla skalor, exempelvis genom stadsplaner som visar gator och stadsdelar som ska byggas ut vid olika tidpunkter utan att för sakens skull låsa fast dem i särskilda funktioner. I en sådan planeringsmodell kan sociala relationer och praktiska för- och nackdelar värderas från funktion till funktion och åtskillnad accepteras endast då nackdelarna klart överskuggar fördelarna. Istället för att tänka *funktionsområden* så menar Gehl att man ska tänka *städer*.

Frågan om att integrera eller ej är central även för trafikplaneringen. I den trafikseparerade staden, där olika trafikslag har helt olika vägsystem, sprids rörelserna och människorna ut. Gehl framhäver *Venedigmodellen*, där bilen ställs vid stadsgränsen och invånarna byter till långsammare trafikslag, eller *Woonerfmodellen*, där bilar får köra på blandtrafikgator men på gåendes villkor, för att på så vis samla och integrera stadens rörelser med varandra. Vid minimering av bilens negativa påverkan så minimeras också argumenten för att separera färdslar från uppehållsaktiviteter - två aktiviteter där gränsen dem emellan Gehl ser som flytande - och därmed också öka möjligheten för människor på väg att delta i eller iakta samhällets aktiviteter. Återigen pekar Gehl på den självförstärkande processen detta medför (Gehl 2007, s.95-106).

GATANS BETYDELSE FÖR DET SOCIALA LIVET ENLIGT GEHL OCH JACOBS

Både Gehl och Jacobs lägger stort fokus på gatan i staden. Tvärtemot Le Corbusiers och funktionalisternas försök att minimera antalet gator så lyfts gatan i Gehls och Jacobs idéer fram som ett centralt och viktigt stadsbyggnadselement och dessutom som särskilt viktigt för det sociala livet.

Känslan av trygghet och säkerhet är en av de viktigaste och mest grundläggande funktioner som storstädernas gator måste fylla enligt Jacobs. Det skiljer sig från förväntningarna på småorternas gator, då dessa inte befolkas av främlingar. Sannolikheten att stöta på en främling när man går ut i staden är betydligt större än att faktiskt stöta på någon som man känner. Jacobs menar att upprätthållandet av trygghet i första hand sker genom ett nästan omedvetet och invecklat nätverk av oskrivna regler och lagar. Något som stadens människor både själva skapar och övervakar. Även om polisens närvaro är viktig så är det inte de som i första hand upprätthåller ordningen på gatorna. Jacobs är noga med att påpeka att det ligger djupa sociala problem bakom orsakerna till kriminalitet och genererandet av otrygghet, men menar att den fysiska miljön och stadens gator är viktig att förstå och arbeta med som ett av många medel för att upprätthålla vårt civiliserade samhälle (Jacobs 2004, s.52-53).

Gehl skriver om tre slags uteaktiviteter - *nödvändiga aktiviteter*, *valfria aktiviteter* och *sociala aktiviteter*. De nödvändiga aktiviteterna är de aktiviteter som människor inte kan välja att avstå ifrån: gå till skolan eller arbetet, att gå och handla mat eller att gå ett ärende. Dessa aktiviteter genomförs oavhängigt de fysiska förhållandena och oavsett om det är regn eller sol. De valfria aktiviteterna däremot ställer stora krav på att de fysiska förutsättningar är bra. Det kan handla om att gå en promenad, bara sitta och njuta av solen eller andra rekreativa aktiviteter. I utemiljöer och i gaturum med dåliga fysiska förutsättningar kommer alltså bara de nödvändiga aktiviteterna försiggå och de valfria aktiviteterna väljas bort. Detta är allvarligt eftersom detta kraftigt minskar den totala mängden aktivitet i gaturummet och således minimerar de sociala aktiviteterna. De sociala aktiviteterna innefattar alla de tillfällen som kräver andra människors närvaro och uppstår i princip alltid till följd av de två andra aktiviteterna. Gehl kallar dem således även för *följdaktiviteter* (Gehl 2007, s.7-12).

Jacobs menar att ansvarskänslan och känslan av trygghet i en stad och på stadens gator bygger på tillit mellan stadens människor (Jacobs 2004, s.80-81). Den här tilliten byggs upp genom mängder av små konversationer och ytliga kontakter i det offentliga gaturummet. Samtalen och kontakterna kan uppfattas som triviala men summan av dem är enligt Jacobs inte trivial. Samtalen handlar ofta om vardagliga saker, ärenden och problem och är mycket viktiga för människors offentliga identiteter. Gator som saknar de informella mötena mellan människor blir opersonliga gator med anonyma människor (Jacobs 2004, s.80-81). Gehl skriver att om det finns liv, aktivitet och mötesmöjligheter i en stad och på stadens gator så finns det också förutsättningar för att röra sig bland, uppleva och se hur andra människor beter sig och på så vis skapa sig en förståelse för andra människor (Gehl 2007, s.13-15).

Enligt Jacobs behövs ögon på gatan och hjärnor bakom ögonen för att en gata ska kännas trygg. En gata med mycket trafik och mycket människor upplevs alltså ofta som en

trygg gata. För att en gata ska locka till sig främlingar, som med sina ögon i sin tur kan öka känslan av trygghet, krävs tre saker: tydliga gränser mellan vad som är offentligt och privat, ögon som övervakar gatan och att gatan används kontinuerligt. Den här formen av frivillig och ofta omedveten övervakning som människorna på och längs gatan står för, oavsett om de är främlingar eller boende i området, är enligt Jacobs den främsta vägen för att skapa trygghet. Men i praktiken kan det vara svårt att uppnå. En av grundförutsättningarna är att det längs trottoaren finns olika former av inrättningar för allmänheten som lockar olika typer av människor och vid olika tider på dygnet (Jacobs 2004, s.57, 72-79).

Jacobs menar att det som hon kallar ”revirets barbariska princip”, där stadsdelar åtskiljs från den övriga staden i något som kan liknas vid revir, alltid uppstår i stadsdelar uppbyggda utifrån trädgårdsstadens eller funktionalismens ideal. Här har nämligen gatans viktigaste funktion - rörelsefriheten - avskaffats och därmed stängs främlingar ute. Jacobs skriver att gränsen mellan det privata och det offentliga livet kan upprätthållas i en stad som har gått om tillfällen för offentliga och informella kontakter. I städer utan trottoarliv, och som därmed lider brist på möjligheter för offentliga kontakter, måste människor utvidga sitt privatliv om de vill ha en social relation till stadens övriga invånare, alternativt helt stå utan. En situation uppstår där alternativen är att dela mycket eller ingenting och resultatet blir enligt Jacobs katastrofalt i båda fallen. I fallet med det utvidgade privatlivet uppstår en stark gemenskap mellan grannarna vilket resulterar i en misstänksamhet mot och utestängande av främlingar. För att en sådan gemenskap ska uppstå krävs dessutom en etniskt, socioekonomiskt och på andra sätt homogen befolkning (Jacobs 2004, s.72-86).

DISKUSSION KRING BLANDSTADSIDEALET I SAMTIDA PLANERING

Jane Jacobs idéer har varit viktiga inte bara för den svenska utan även för den internationella stadsbyggnadsdiskussionen (Franzén 2004 i Tunström 2009, s.115). Idéerna lyfts ofta och återkommande fram som förebilder för god stadsbyggnad trots att idéerna visat sig svåra att omsätta i praktiken (Tunström 2009, s.116). Tunström påpekar att idéerna formulerades på Manhattan på 50- och 60-talet och att de New York-kvarter som Jacobs främst uppehåller sig runt i sin bok har fått en speciell status i svensk stadsbyggnadsdiskussion.

Från den svenska urbana erfarenhetens horisont (...) blir Jacobs bok lätt till kuriosas. Det är svårt att känna igen sig i den. Om man vill ta den mer på allvar berättar den emellertid snarare om det urbana som en svensk bristvara.

(Franzén 2004 i Tunström 2009, s.116)

Tunströms och Franzéns resonemang väcker frågan om Jacobs idéer, som var baserade på en geografisk och tidsmässig närhet, är applicerbara på dagens svenska förhållande. Även Boverket (Bellander 2005, s.59) uppmärksammar bristen på goda exempel av blandstadsmiljöer där man kan studera hela processen från planering till förvaltning. I studien pekas det på en svårighet i att implementera själva blandstadsbegreppet och en ännu större svårighet i att genomföra idéerna i praktiken. Boverket (2004) anger arv från den funktionsseparerande planeringen som några av orsakerna till svårigheten att åstadkomma blandstad, däribland väl tilltagna skyddsavstånd och svårigheten att uppnå riktvärdena för buller när staden blir tätare. Dessutom nämns förskjutningen av makten över planeringen från det offentliga till det privata som försvårande för kommunerna att uppnå blandstadsmålen. Boverket (Bellander 2005, s.6) påpekar i studien *Blandstaden - ett planeringskoncept för en hållbar bebyggelseutveckling* svårigheten i att använda blandstadsbegreppet. I anslutning till studien genomfördes ett seminarie där deltagande forskare, praktiker och politiker efterfrågade en större tydlighet kring vilka värden man vill uppnå med blandstaden. Det hänger starkt samman med diskussionen om *performativitet* kontra *representativitet* som Marcus lyfter i tidningen *Arkitekten* (Marcus 2012a, s.55-60).

Performativiteten är den byggda formens funktionella dimension och representativiteten dess symboliska. Marcus anser att diskussionen om performativitet och representativitet är bristfällig i dagens stadsbyggnadsdiskussion (Marcus 2012a, s.55-60). Det krävs en tydlig distinktion dem emellan annars menar Marcus att förenklingen av stadstypologier "löper stor risk att förminska stadsmiljöer till representativa uttryck för något som de performativt inte lever upp till" (Marcus 2012b, s.65). Den efterfrågan på en större tydlighet kring vilka värden man vill uppnå med blandstaden som efterfrågades vid Boverkets seminarie (Bellander 2005) kan ses som en efterfrågan på en diskussion om blandstaden performativa dimension. Diskussionen initieras även i planprogrammet för *Öster om stationstorget i Hyllie* (se s.18) när det påpekas att det bara tecknats markanvisningsavtal med en eller två byggherrar per kvarter vilket går stick i stäv med hur

ägandeförhållanden brukar se ut i variationsrika stadsmiljöer (Malmö stadsbyggnadskontor 2008, s.16). I planprogrammet lyfts därför behovet av att kvarteren delas in i flera volym- och utseendemässigt åtskilda byggnadskroppar. Detta kan ses som en inledning till en diskussion kring vilka effekter en visuell blandning i gaturummet får för representativiteten, d.v.s. upplevelsen att staden är blandad, och performativiteten, d.v.s. hur blandningen i staden de facto ser ut i andra termer än det rent visuella. I planprogrammet är det lätt att få uppfattningen att en för blandstaden bristande performativitet, d.v.s. det för storskaliga ägandet och de för stora tomterna, vägs upp med en ökad representativitet, d.v.s. ett uttryck för en blandning som egentligen inte finns.

Det finns en längtan och avsikt att vända sig ifrån den gamla planeringsskolan och modernismen vilket kan vara en förklaring till uppkomsten av nya begrepp och förhållningssätt till planeringen (Tunström 2009, sid. 146). Men i praktiken menar flera forskare (Hirt 2005; Filion 1999; Strömgren 2007 i Tunström 2009, s.148) att det finns en betydande diskrepans mellan retorik och praktik. Förändringen är större i planeringsdokumenten än i de faktiska åtgärder som görs. Här menar dock Tunström att skiftet likväl är intressant då det kan ta tid innan förändrade visioner syns i praktiken och att det dessutom kan vara problematiskt att se konsekvenserna av nya visioner då det finns mängder av andra faktorer som påverkar stadsplaneringen (2009, s.148).

DEN BLANDADE STADEN - EXEMPLET HYLLIEVÅNG

I det här kapitlet presenteras en fallstudie där en del av centrumområdet i den nya stadsdelen Hyllievång i Malmö undersöks genom en studie av mål och visioner om blandstaden såsom formulerade i Malmö stads plandokument för området. En stor del av visionerna för området baseras på Gehls och arkitektkontoret Gehl Architects visioner om att samla, integrera, invitera och öppna upp (se s.10). I fallstudien studeras området utifrån Jacobs idéer om de fyra grundförutsättningarna för alstrande av mångfald: behovet av blandade primära funktioner, små kvarter, äldre byggnader och koncentration (se s.8). På så vis kan Gehls och Jacobs idéer jämföras vilket görs i kommentarerna till varje grundförutsättning och mer utvecklat i kapitlets slutkommentar.

UTBYGGNADSOMRÅDET HYLLIEVÅNG

Utbyggnadsområdet Hyllievång kommer byggas ut under lång tid och består av flera olika delområden (Malmö stadsbyggnadskontor 2006, s.33). Områdena i direkt anslutning till Hyllie torg och stationen är detaljplanerade och flera av husen runt torget är färdiga eller under uppförande. Den första större utbyggnaden av stadsdelens centrumområde och det område som kommer innehålla de första bostäderna ligger öster om stationen (Malmö stadsbyggnadskontor 2009, s.2). Målsättningen är att skapa en tät, grön och blandad stad som kan fungera som stadskärna för södra Malmö.

I studien har följande dokument använts:

Översiktsplan för Malmö 2000 (ÖP 2000)

I ÖP 2000 planeras Hyllievång för 5 000 bostäder och 4 000 arbetstillfällen. Det ska bli ett nytt centrumområde med den nya Citytunnelstationen som den centrala punkten. Bebyggelsen ska bestå av bostäder, verksamheter och stadsdelen ska delas in i olika områden med olika karaktär och funktion. I direkt anslutning till stationen föreskrivs en blandning av bostäder, kontor och andra former av verksamheter och det är också den del av Hyllievång som planeras bli stadsmässig i sin utformning (Malmö stadsbyggnadskontor 2000, s.78-80, 288).

Hyllievång - det sunde byliv (GehlA 2004)

2004 gjorde Gehl Architects på uppdrag av Stadsmiljöavdelningen hos Gatukontoret i Malmö stad en analys över de då liggande planerna för utbyggnadsområdet Hyllievång. Analysen bygger på de grundprinciper för stadsbyggnad som Gehl dragit upp i boken *Livet mellan husen* (se s.10). Syftet med analysen var att peka ut områden där planerna kunde förbättras för att stimulera ett rikare stadsliv och inte att rita ett helt nytt förslag (Gehl Architects 2004, s.4-5).

Rapporten konstaterar att den då liggande planen kan innebära en blandad stad beroende på i vilken skala man studerar den i. I ett mer övergripande perspektiv innehåller stadsdelen flera planerade funktioner. Dessa är dock uppdelade i olika byggnader och i olika delar av stadsdelen, vilket gör det svårt att prata om en blandad stad i en mindre skala (Gehl Architects 2004, s.12).

Genomgående i analysen anmärks det på en för stor spridning av olika funktioner och aktiviteter. Vägssystemet består av för många vägar med separering av olika trafikslag. Detta tillsammans med relativt lite gående människor i stadsdelen skapar en uttunning av den rörelse och de aktiviteter som finns i stadsdelen och minskar möjligheterna för att skapa befolkade, aktiva och trygga gaturum. Arbetsplatser och kommersiella och kulturella funktioner är centrerade kring stationen och Hyllie torg medan den södra delen domineras av bostäder, vilket innebär en blandning på stadsdelsnivå men inte på kvartersnivå. Det riskerar att skapa en uppdelad stadsdel med livlösa och otrygga gator på stora delar av stadsdelen (Gehl Architects 2004, s.22, 26-29, 44).

Gehls förslag till åtgärder innebär bland annat en samling av olika trafikslag, att gångtrafiken samlas till färre gator, att en central huvudgata med en blandning av funktioner skapas samt en förtätning av gaturummen och byggnaderna och således en förtätning av olika funktioner och människor. Förändringarna innebär en stadsstruktur med uppstramade och tydligare kvartersindelningar, mer intima och tydligt definierade gaturum, en tydligare hierarki mellan olika gator, en förenklad trafikstruktur med en blandning av olika trafikslag och en huvudgata i öst-västlig riktning med en blandning av funktioner (Gehl Architects 2004, s.63).

Även om avsikten inte var att ta fram en ny plan för Hyllievång så visar Gehl Architects i planform hur förändringarna skulle kunna implementeras. Gehl Architects skriver att den då liggande planen för Hyllievång saknar en tydlig identitet (Gehl Architects 2004, s.19) och det som presenteras skiljer sig så kraftigt från planerna i ÖP 2000 att det får ses som ett nytt förslag till utvecklingen. Uppenbarligen ansåg Gehl Architects att de tidigare planerna inte tog tillvara på de förutsättningar som finns i området och inte hade förutsättningar för att leva upp till visionen om ett centrumområde för södra Malmö.

Malmö 2005. Aktualisering och komplettering av Malmös översiktsplan (ÖP 2005)

I ÖP 2005 skriver man, jämfört med ÖP 2000, upp antalet boende och arbetande och menar att det bör beredas plats till sammanlagt 25 000 personer inom en radie av 1 kilometer från stationen, vilket till största delen bara innefattar Hyllievång. Dessutom ska hela centrumområdet bli ett högexploaterat besöks- och kommunikationscentrum. Zoneringen med kontor och bostäder var för sig är borta och istället eftersträvas en blandad bebyggelse över stora delar av stadsdelen. Centrumverksamheter är inte längre centraliserat enbart kring stationstorget utan är även markerat längs ett öst-västligt stråk som sträcker sig tvärs över stadsdelen. Den övergripande vägstrukturen har stramats upp för att försöka skapa mer koncentrerade rörelseströmmar av gående, cyklister och bilister (Malmö Stadsbyggnadskontor 2006, s.32-33).

Förändringarna i den aktualiserade översiktsplanen följer till stora delar de rekommendationer som gavs i GehlA 2004.

Vision och förutsättningar kring markanvisning (VoF 2007)

I samband med markanvisningen för området för planprogram 6022, skickade Malmö fastighetsskontor ut ett visionsdokumentet *VoF 2007* till de byggherrar som anmält intresse. *VoF 2007* försöker förklara Malmö stads visioner för utvecklingen av Hyllievång och är ett försök att bjuda in byggherrarna i utvecklingsprocessen av området. I Hyllie ska det finnas ett stadsliv som är både allsidigt och levande och man lyfter fram Gehl Architects riktlinjer för utvecklingen av Hyllievång. I *VoF 2007* beskrivs generösa trottoarer i en stadsmiljö med täthet mellan händelser, människor och byggnader.

Tätheten mellan upplevelser ska generera ett flöde av människor som i sin tur bidrar till att skapa trygga offentliga miljöer. Husen utmed den öst-västliga gatan ska ha en så stor blandning av verksamheter och bostäder som möjligt och en blandning i varje hus uppmuntras. Mångfalden av verksamheter längs med gatorna ska trigga till möten mellan människor och skapa en gynnsam miljö för nya idéer att gro (Malmö fastighetskontor 2007, s.17-21).

Här finns starka paralleller till både Jane Jacobs (2004) och Jan Gehls (2007) visioner för den blandade staden. Visionsdokumentet är inget bindande dokument, men pekar ut en riktning för var Malmö stad vill att utvecklingen ska gå. En stor del av argumentationen i VoF 2007 bygger direkt på åtgärderna som föreslås i GehlA 2004.

Planprogram 6022. Öster om stationstorget i Hyllie (PP 6022)

PP 6022 gäller för området direkt öster om Hyllie station och omfattar ett område på ungefär 15 hektar. Programområdet är planerat som en del av Hyllievångs centrumområde och omfattar kvartersbebyggelse på ömse sidor den öst-västliga gatan, som kommer bli en av Hyllievångs huvudgator. Programområdet planeras för ungefär 1 500 lägenheter och 50 000 kvm verksamhetsyta. Planprogrammet har en uttalad målsättning om att skapa förutsättningar för en tät blandad stad. Planprogrammet bygger i huvuddragen helt och hållet på de slutsatser och förslag till åtgärder som beskrivs i GehlA 2004 (Malmö stadsbyggnadskontor 2009, s.2)

Detaljplan 5051. Detaljplan för öst-västliga gatan i Hyllie Malmö (PP 5051)

PP 5051 gäller för den första och största delen av PP 6022 och omfattar ungefär 12,5 hektar. Programområdet planeras för 1 700 lägenheter vilket innebär en uppskrivning med 200 lägenheter jämfört med PP 6022. Detaljplanen har vunnit laga kraft (Malmö stadsbyggnadskontor 2010b, s.1-2)

FOKUS PÅ GATAN I HYLLIEVÅNG

Vid planeringen av centrumområdet i Hyllievång har stort fokus lagts på gatan, vilket bekräftades efter GehlA 2004 och kanske tydligast syns i visionsdokumentet VoF 2007. Gatan har inte nödvändigtvis transport av människor som sin primära funktion utan beskrivs i VoF 2007 som den enskilt viktigaste miljön för social interaktion (Malmö fastighetskontor 2007, s.17-21). I PP 6022 diskuteras hur gatorna kan utformas för att skapa platser för uppehåll och hur de kan anpassas för lek och andra aktiviteter (Malmö stadsbyggnadskontor 2009, s.22, 26, 35). Det fokus som läggs på gatan i Hyllievång följer den argumentation kring gatans centrala roll för staden som är genomgående och gemensam för Jacobs (2004) och Gehl (2007). Gatan blir i Jacobs och Gehls städer ett av de centrala stadsbyggnadselementen. Om förutsättningarna är goda så är det på gatan som stadslivet försiggår, det är där de sociala kontakterna mellan människor uppstår och det är längs gatorna som olika funktioner kopplas på.

FÖRUTSÄTTNINGARNA FÖR EN BLANDAD STAD I HYLLIEVÅNG

Enligt Jacobs (se s.8) krävs det fyra grundförutsättningar för att en mångfald och blandning överhuvudtaget ska kunna alstras: att stadsdelen bör fylla mer än en och gärna mer än två primära funktioner, att de flesta kvarteren måste vara korta, att stadsdelen består av en finkornig blandning av hus som varierar i ålder och skick samt en tillräckligt hög koncentration av människor i området.

Följande avsnitt kommer studera om planerna för området öster om stationstorget i Hyllievång lever upp till Jacobs fyra grundförutsättningar. Studien utgår från *PP 6022* och *DP 5051*. Detaljplanen täcker till stora delar planprogramsområdet. Kvartersstrukturen skiljer sig något åt mellan det som föreslås i planprogrammet och det som föreskrivs i detaljplan. I de fall *PP 6022* och *DP 5051* skiljer sig åt baseras analysen på det *DP 5051* föreskriver.

I studien nämns först exempel på Jacobs fyra grundförutsättningar som går att finna i *PP 6022* och *DP 5051*. Därefter följer en kommentar till exemplen och hur de förhåller sig till Jacobs och Gehls idéer.

1. BLANDADE PRIMÄRA FUNKTIONER

Inom DP 5051:

- Bostäder (samtliga kvarter)
- Förskola (kv. 3, se fig. B)
- Offentliga verksamheter längs öst-västliga gatan (kv. 4-12, se fig. B)
- Kontor (kv. 4-12, se fig. B)

Inom PP 6022 utöver det som anges i DP 5051, under utredning:

- Högstadieskola, kulturhus/sportanläggning öppet för allmänheten (kv. E-F, se fig. A)

Angränsande till PP 6022:

- Järnvägsstation (se fig. A)
- Köpcenter / Emporia (se fig. A)
- Evenemangsarena / Malmö Arena (se fig. A)
- Vattenparken (se fig. A)

Kommentarer:

Inom *DP 5051* finns planerat för fyra primära funktioner - bostäder (samtliga kvarter), en förskola (kv. 3) samt kontor och lokaler för offentliga verksamheter samlat längs öst-västliga gatan (kv.4-12). På så vis försöker man skapa förutsättningar för att verksamheterna längs öst-västliga gatan tillsammans ska kunna fungera som en primär funktion.

I *DP 5051* regleras minsta procentandelen av bottenvåningens fasadlängd mot allmän mark som ska användas som centrumverksamhet. På så vis garanterar kommunen att framförallt bottenvåning längs med den öst-västliga gatan utgörs av offentliga verksamheter. Procentandelen varierar från 100 procent i västra delen av gatan och kring det lokala torget till 50 procent i östra delen av gatan. Detaljplanen föreskriver att i kvarter som till största delen utgörs av kontor ska minst 30 procent av bruttoarean vara bostäder.

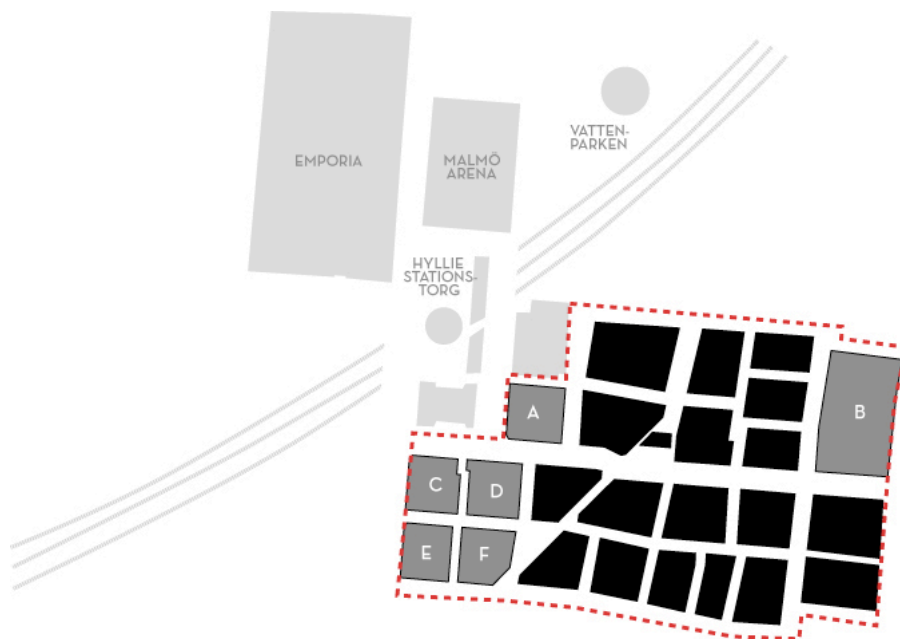

Fig. A
Kvarterstruktur och planområdesgräns enligt PP 6022, skala 1:10 000
(Illustration: Fredrik Magnusson 2012-08-02)

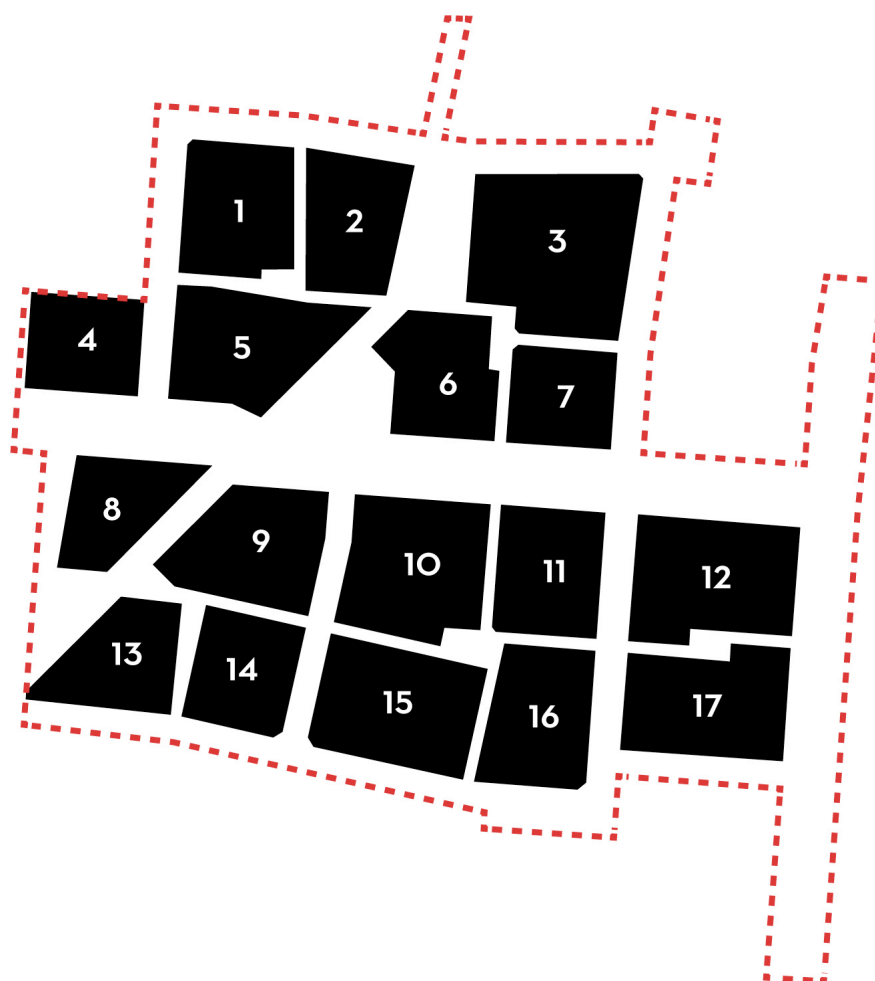

Fig. B
Kvarterstruktur och områdesgräns enligt DP 5051, skala 1:4 000
(Illustration: Fredrik Magnusson 2012-08-02)

I planprogrammet diskuteras placeringen av en högstadieskola (kv. E och F) och möjligheterna för att den ska rymma fler funktioner, så som sportanläggning eller någon form av kulturhus, för att förlänga tiden då byggnaden kan locka folk. Intill planområdet finns ytterligare primära funktioner, särskilt i väst intill Hyllie stationstorg. Funktionerna är dock placerade på ett sådant vis att människorna de lockar förmodligen inte kommer bidra till något stadsliv i planprogramsområdet.

Utifrån Jacobs resonemang kring blandade primära funktioner så lever stadsdelen upp till grundbehovet, även om det är något oklart huruvida de primära funktionerna lyckas attrahera folk på olika tider av dygnet. Högstadieskolans funktion, utöver skolverksamheten, kan förstärka stadsdelens attraktivitet kvällstid. Utplaceringen av funktioner inom planprogramsområdet stämmer väl överens med Gehl Architects förslag till åtgärder. Samlingen av verksamhetslokaler längs med och tillkomsten av den multifunktionella öst-västliga gatan baseras direkt på förslag från Gehl Architects.

2. SMÅ KVARTER

Inom PP 5051:

- Kvarterstruktur och -storlek inom PP skiljer sig något från det som föreskrivs i DP.

Inom DP 6022:

- Kortaste kvarterssida: 27 meter (kv. 8, se fig. B)
- Längsta kvarterssida: 100 meter (kv. 3, se fig. B)
- Medellängd kvarterssida: 64 meter
- Medellängd kvarterssida utmed öst-västliga gatan (kv. 4-12, se fig. B): 63 meter

Kommentar:

Kvarterslängderna inom området för detaljplanen är korta vilket innebär att korsningarna kommer tätt. Kvarteren är kortare inom planprogramsområdet jämfört med blandstadsmiljöer runt Möllevångstorget (medellängd: 83 meter) och Lilla Torg (medellängd: 76 meter) i Malmö. Längs den öst-västliga gatan är kvarterslängden i genomsnitt 63 meter. Kvarteren inom planområdet är små, vilket ger gena vägar särskilt för gående, och lever upp till Jacobs resonemang kring behovet av små kvarter för att öka rörelsefriheten. Den tydliga kvartersstrukturen följer Gehl Architects förslag till en förtätad stadsstruktur med gaturum som har en tydligare rumslighet och mänskligare skala.

3. ÄLDRE BYGGNADER

Byggnadernas ålder in PP 6022:

- Samtliga byggnader inom PP 6022 har byggstart under 2012 eller inom de närmsta åren.

Byggnadernas ålder angränsande till PP 6022:

- Inom Hyllievångsområdet är samtliga byggnader uppförda under 2000-talet.
- I de angränsande områdena Holma, Kroksbäck och Lindeborg är majoriteten av husen byggda under 1960- till 1970-talet.

Byggnadernas ålder inom DP 5051:

- Samtliga byggnader inom DP 5051 har byggstart under 2012.

Kommentarer:

Obefintlig tillgång av äldre bebyggelse. För att stimulera en blandning av olika människor skriver kommunen i planprogrammet och detaljplanen att avsikten är att 30 procent av bostäderna ska vara hyresrätter och 70 procent bostadsrätter. Den högre procentandelen bostadsrätter motiveras med att de intilliggande bostadsområdena Holma, Kroksbäck och Lindeborg domineras av hyresrätter. Planprogramsområdet når inte upp till en finkornig blandning av gamla och nya hus så som Jacobs menar måste förekomma för att stimulera en mångfald. Gehl Architects diskuterar inte byggnadernas ålder i sin analys.

4. KONCENTRATION

Koncentration inom PP 6022:

- Enligt PP 6022 kommer det byggas 1500 bostäder inom programområdet. Enligt detaljplanen, som täcker en mindre yta, har antalet bostäder justerats upp till 1700 bara inom detaljplaneområdet. Det är alltså oklart hur koncentrationen av bostäder kommer se ut inom planprogramområdet.

Koncentration inom DP 5051:

- Området för DP 5051 kommer rymma 1700 bostäder.
- Det kommer byggas cirka 245 bostäder per hektar bostadsmark.

Kommentarer:

Koncentrationen av bostäder inom planprogramsområdet ligger precis under gränsvärdet, 250 bostäder per hektar bostadsmark, för det som Jacobs menar är nödvändigt för alstrandet av mångfald om förutsättningarna i övrigt är gynnsammast möjligast. Gehl Architects uppmärksammar i sin analys att koncentrationen av människor inom planprogramsområdet är låg. De primära funktioner som angränsar till området (Hyllie station, Malmö Arena och köpcentret Emporia) ligger enligt Gehl Architects placerade på ett sådant vis att de inte kommer öka rörelseintensiteten och kompensera för den låga koncentrationen av människor inom planprogramsområdet. En av de föreslagna åtgärderna från Gehl Architects, och som också efterlevs i detaljplanen, är att istället samla rörelser och funktioner längs den öst-västliga gatan.

SAMMANFATTANDE KOMMENTAR

Målsättningen för området som berörs i planprogrammet för öster om stationstorget i Hyllie är en mångfaldsrik blandstad. Både Gehl eller Jacobs försöker beskriva hur mänskliga relationer fungerar i städer och hur städernas uppbyggnad påverkar relationerna. Utgångspunkten blir således de mänskliga relationerna och Gehl och Jacobs syn på de mänskliga relationerna och stadsutveckling går i de flesta fall att kombinera. Malmö stads visioner om Hyllievång som presenteras i VoF 2007 och PP 6022 stämmer väl överens med både Gehl och Jacobs syn på staden. Fokus på gående, en blandning av bostäder och verksamheter och en täthet mellan människor, funktioner och byggnader. I slutändan är

det tänkt att detta ska skapa ett gynnsamt klimat för social interaktion mellan människor och för att nya idéer ska gro.

I praktiken finns det skillnader mellan planerna för Hyllievång och framförallt Jacobs idéer. Koncentrationen av människor och bostäder ligger enligt Jacobs i absolut underkant. Bristen på koncentration av människor och funktioner uppmärksammas tydligt i Gehl 2004, vilket är en av huvudanledningarna till förslaget om att samla rörelse och funktioner längs den öst-västliga gatan (Gehl Architects 2004, s.42-43). Förslaget att samla rörelser och funktioner längs en gata kan ses som en kompensation för den bristande koncentrationen av människor inom hela området.

Det råder en total frånvaro av finkornig blandning av nya och äldre hus och hus i olika skick. Detta är inget som varken Gehl (2007) eller Gehl Architects (2004) lägger någon vikt på. Även om kommunen föreskriver en blandning av olika upplåtelseformer lär det faktum att samtliga hus i stadsdelen byggs samtidigt innebära höga bostads- och lokalkostnader. Således kommer det råda en stor brist på billiga bostäder och lokaler, vilket riskerar innebära en homogen befolkning och frånvaro av billiga lokaler där nya idéer kan testas. Tillsammans med Gehls och Jacobs idéer om behovet av att samla människor kan man anta att den låga koncentrationen och frånvaron av äldre hus kommer få negativa effekter för det som Gehl kallar den självförstärkande processen (Gehl 2007, s. 77), eller det som Malmö stad kallar en gynnsam miljö för nya idéer att gro i (Malmö stadsbyggnadskontor 2007, s.17-21).

De små kvarteren som planerats i Hyllievång bör enligt Jacobs teser stimulera rörelse inom stadsdelen och blandningen av primära funktioner lever upp till grundförutsättningen, men blandningen av primära funktioner kan inte ses som så stark att den kompenserar för övriga brister. Utifrån Jacobs resonemang så blir detta allvarligt då det krävs att alla fyra grundförutsättningar uppfylls för att skapa en gynnsam miljö för alstrande av mångfald. Området inom planprogrammet lever i sin helhet således inte upp till Jacobs fyra grundförutsättningar för alstrande av mångfald.

DISKUSSION

Att det är svårt att planera för den blandade staden har uppmärksammats av bland annat Boverket (2004) och det framstår med tydlighet när planerna för Hyllievång studeras. Trots att det finns en uttalad målsättning och visioner om en ny stadsdel planerad utifrån idéerna om blandstad så framstår det inte som självklart hur idéerna ska omsättas i praktiken.

Man konstatera att det finns en diskrepans mellan Jacobs idéer om vilka grundförutsättningar som krävs för att en stadsdel ska kunna alstra mångfald och det sätt som vi traditionellt planerar och bygger våra städer. Det blir särskilt tydligt i diskussionen kring behovet av äldre byggnader och byggnader i olika skick. Istället för en successiv utbyggnad, där nya byggnader adderas efterhand, så planeras stadens expansioner ofta i stora sammanhängande områden. Detaljplanen DP 5051, som studerats i uppsatsen, gäller för 12,5 hektar och 17 olika kvarter i en sammanhängande stadsväv som alla kommer byggas samtidigt (Malmö stadsbyggnadskontor 2010b). Med den stadsutbyggnaden framstår det som omöjligt att uppnå en finkornig blandning av byggnader i olika ålder och skick. Samtidigt kan man fundera över alternativ som kan kompensera för bristen på äldre byggnader vid nyexploatering då Jacobs grundförutsättning i grund och botten handlar om behovet av varierande lokal- och bostadskostnader, där äldre och slitna byggnader kan skapa förutsättningar för det. Lägre bostads- och lokalkostnader genom pressade byggkostnader, subventionerade lokalhyror, en större variation i fastighetsstrukturen och en större variation av bostadstyper skulle kunna kompensera för bristen på äldre byggnader.

Diskrepansen blir även tydlig i diskussionen kring koncentration. Den täthet som efterfrågas både av Jacobs och Gehl är samma täthet som Boverket (2004) menar är svår att åstadkomma bland annat på grund av arv från den funktionalistiska planeringen. Väl tilltagna skyddsavstånd och riktvärden för buller ger faktiska begränsningar för tätheten (Boverket 2004, s.79) medan funktionalismens idéer om städer med ljus och luft kan sätta idémässiga begränsningar.

Svårigheten med att uppnå blandstadsidealet försvåras även av en oklarhet i vad begreppet faktiskt innebär. Trots en uttalad målsättning om blandstad i PP 6022 konkretiseras inte begreppets innebörd i planprogrammet. Vad är det som ska blandas, på vilket sätt ska det blandas och i vilken skala ska det blandas? I Gehl 2004 uppmärksammas skalproblematiken i blandstadsdiskussionen (Gehl Architects 2004, s. 12). Innebär blandstad att olika funktioner och människor blandas inom en stad, inom en stadsdel, inom ett kvarter eller i ett hus? Svaret på frågan är inte självklart men ger helt olika stadsmässiga förutsättningar. En tydligare diskussion om blandstadens performativa egenskaper och de värden man vill uppnå med den skulle sannolikt ge en klarare bild av begreppets innebörd. Det skulle förmodligen också förstärka argumenten för blandstaden när blandstadens representativa värden ställs i konflikt med de funktionalistiska planeringsarven.

Jämfört med funktionalismen innebär blandstaden förutom en annan syn på staden som fenomen även en annan syn på stadens byggstenar. Detta är särskilt tydligt i exemplet Hyllievång där visionen om blandstaden bereder väg för ett vurmande för *stadslivet* som försiggår på *gatan*. Just uppvärderingen av gatan till en av stadens viktigaste platser för sociala aktiviteter går stick i stäv med den funktionalistiska och betydligt mer rationella

synen på gatan. Det är en av de radikala förändringarna av synen på staden som blandstaden fört med sig, tillsammans med exempelvis den förändrade synen på funktionsblandning.

Uppsatsens syfte var att studera hur visionen om blandstaden kan användas samt se på vilket sätt detta överensstämmer med planerna för Hyllievång. Valet av litteratur har gjorts för att kunna ge relevanta svar forskningsfrågorna men urvalet kan ses som snävt. Det gör att det är förhållandevis få röster som gör sig hörda i uppsatsen och även om uppsatsen inte har för avsikt att presentera en heltäckande bild av den omfattande blandstadsdiskussionen bör detta tas i beaktande. Det hermeneutiska förhållningssättet inbjuder till en kommunikation med andra människor för att resonemang ska växa fram, vilket hade kunnat utnyttjats bättre. Arbetsmetoden hade kunnat kompletteras med förslagsvis intervjuer, särskilt i fallstudien, för att komplettera och vissa fall förklara litteratur och planeringsdokument.

Blandstadsbegreppets innebörd och de värden blandstaden avses uppfylla skulle behöva undersökas vidare. Det bör undersökas hur bostads- och lokalkostnader kan pressas åtminstone i delar av nybyggnadsbeståndet för stimulera en mångfald. Framtida utvärderingar av Hyllievång skulle behövas för att se om stadsdelen när den är utbyggd lyckas uppnå det uttalade målet om blandstad och om stadsdelen lyckas uppfylla de värden som kan förknippas med blandstadsidén.

Referenser

PLANERINGSDOKUMENT

Gehl Architects (2004) *Hyllievång - det sunde byliv*, Köpenhamn: Gehl Architects.

Malmö fastighetskontor (2007) *Vision och förutsättningar kring markanvisning*, Malmö: Malmö Stad.

Malmö stadsbyggnadskontor (2001) *Översiktsplan för Malmö 2000*, Malmö: Malmö Stad.

Malmö stadsbyggnadskontor (2006) *Malmö 2005. Aktualisering och komplettering av Malmös översiktsplan*, Malmö: Malmö Stad.

Malmö stadsbyggnadskontor (2008) *Planprogram Pp 6022. Öster om stationstorget i Hyllie*, Malmö: Malmö Stad.

Malmö stadsbyggnadskontor (2010a) *Plankarta, Detaljplan Dp 5051. Detaljplan för öst-västliga gatan i Hyllie Malmö*, Malmö: Malmö Stad.

Malmö stadsbyggnadskontor (2010b) *Planbeskrivning, Detaljplan Dp 5051. Detaljplan för öst-västliga gatan i Hyllie Malmö*, Malmö: Malmö Stad.

TRYCKTA KÄLLOR

Boverket (2004) *Hållbara städer och tätorter i Sverige - förslag till strategi*, Karlskrona: Boverket.

Bellander, Gunilla (2005) *Blandstaden - ett planeringskoncept för en hållbar bebyggelseutveckling?*, Karlskrona: Boverket.

Gehl, Jan (2007 [1971]) *Livet mellem husene*, Köpenhamn: Arkitektens forlag.

Jacobs, Jane (2004 [1961]) *Den amerikanska storstadens liv och förfall*, Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Le Corbusier (2011) *A contemporary city*. I *City Reader*. Red. Richard T. Legates. Abingdon: Routledge.

Länsstyrelsen i Skåne (2009) *I blandstaden*, Malmö: Länsstyrelsen i Skåne.

Marcus, Lars (2012a) Debatten om staden behöver distinktion. *Arkitekten*, 2012, nr 2, s. 55-60.

Marcus, Lars (2012b) Teoretisk distinktion kan ge debatten större stringens. *Arkitekten*, 2012, nr 4, s.65.

Olsson, Henny, Sörensen, Stefan (2001) *Forskningsprocessen. Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*, Stockholm: Liber.

Tunström, Moa (2009) *På spaning efter den goda staden*, Örebro: Örebro universitet.